

Üheksateistkümnnes rahvusvaheline lingvistikaolümpiaad

Castletown (Mani saar), 25.–29. juuli 2022

Meeskonnavõistluse ülesanne

I osa (25 punkti)

Ch'ongö Nogöltae on 17. sajandi mandžu keele õpik, mille avaldas Korea Chosöni dünastia valitsus. See sisaldab väljamõeldud dialooge korea kaupmehe Kimi ja hiinlase Wangi vahel.

Siin on katkend raamatust ning selle latiniseering.

¹ ʃiŋŋo ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
³ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
⁷ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹⁰ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹¹ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹³ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹⁶ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹⁷ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
¹⁹ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁰ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²² ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²³ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁵ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁶ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁷ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁸ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
²⁹ ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa
 ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa ʃiŋŋa

¹ amba age si aibici jihe ² bi coohiyan* wang ging[†] ci jihe ³ te absi genembi ⁴ bi gemun hecen i baru genembi ⁵ si atanggi wang ging ci juraka ⁶ bi ere biyai ice de juraka ⁷ si ere biyai ice de jurafi ⁸ te hontohon biya hamika bime ainu teni ubade isinjiha ⁹ emu gucu tutafi jime ofi ¹⁰ bi elhešeme aliyakiyame yabure jakade tuttu jime goidaha ¹¹ tere gucu te amcame isinjimbio akūn ¹² ere uthai tere gucu inu ¹³ sikse teni jihe ¹⁴ si bodoci ere biyai manashūn gemun hecen de isinambio isinarakūn ¹⁵ bi adarame bahafi sambi ¹⁶ abka gosifi beye elhe oci isinambi dere [···]

¹⁷ meni ere coohiyan i gisun oci ¹⁸ damu coohiyan i bade teile baitalambi ¹⁹ i jeo[‡] be duleme nikan i bade jici ²⁰ gubci yooni nikan i gisun ofi ²¹ we ya aika emu gisun fonjime ohode ²² yasa gadahūn i šame jabume muterakū oci ²³ gūwa niyalma membe ai niyalma seme tuwambi ²⁴ si ere nikan i bithe be tacirengge ²⁵ eici sini cihai tacimbio ²⁶ sini ama eniye taci sembio ²⁷ meni ama eniye taci sehe kai ²⁸ sini tacihangge udu aniya oho ²⁹ mini tacihangge hontohon aniya funcehe

* coohiyan = „Korea“ ← mandariini 朝鮮 [tʃʰawsjen].

† wang ging = „Wangging“ (linn) ← mandariini 王京 [waŋkiŋ]; tänapäeva Soul, Lõuna-Korea.

‡ i jeo = „Ijeo“ (linn) ← mandariini 義州 [itʃəw]; tänapäeva Ūiju, Põhja-Korea.

Allpool on selle eestikeelne tõlge:

Wang: ¹ Hārra [sõna-sõnalt suur vanem vend], kust sa tulid?

Kim: ² Ma tulin Korea Wanggingist.

Wang: ³ Kuhu nüüd lähed?

Kim: ⁴ Ma lähen keisri paleesse [= Hiina pealinna].

Wang: ⁵ Millal sa lahkusid Wanggingist?

Kim: ⁶ Ma lahkusin selle kuu alguses.

Wang: ⁷ Sa lahkusid selle kuu alguses, ⁸ nüüd varsti on möödunud peaaegu pool kuud, miks [sa] alles jõuad siia?

Kim: ⁹ Kuna üks sõber jäi maha ja tuli [hilja] ¹⁰ ma reisisin aeglaselt et oodata [teda], ja seetõttu on tulek võtnud nii kaua aega.

Wang: ¹¹ Kas too sõber nüüd jõuab järele või mitte?

Kim: ¹² See on toosama sõber. ¹³ [Ta] tuli alles eile. ¹⁴ Kui sa arvutad, kas jõuame selle kuu lõpuks keisri paleesse või mitte?

Wang: ¹⁵ Kuidas ma peaksin teadma? ¹⁶ Kui taevas on armulik ja kehad on terved, jõuame.

Kim: ¹⁷ Mis puutub sellesse meie korea keelde, ¹⁸ [see on] kasutusel vaid Koreamaal; ¹⁹ kui mööduda Ijeost ja saabuda Hiinamaale, ²⁰ kõik on eranditult hiina keel, seega ²¹ kui keegi küsib midagi [sõna-sõnalt ühe sõna], ²² kui [mu] silmad tühjalt jõllitavad ja [ma] ei oska vastata, ²³ milliste inimestena teised meid näeksid?

Wang: ²⁴ Et sa tudeerid hiina raamatuid — ²⁵ kas õppisid oma vabast tahtest või ²⁶ kas su vanemad käskisid õppida?

Kim: ²⁷ Minu vanemad [sõna-sõnalt meie isa ja ema] käskisid [mul] tegelikult õppida!

Wang: ²⁸ Mitu aastat on sinu õpingud kestnud?

Kim: ²⁹ Minu õpingud on kestnud üle poole aasta.

Siin on veel mõned mandžukeelsed laused samast raamatust:

30. *afaha alban de kiceme yabufi hergen baharangge udu labdu bicibe baharakūngge inu bi*
31. *aika duleke aniya adali elgiyen bargiyaha bici gemu jeterengge bufi ulebumbihe*
32. *amba age sain menggun be bucina ere menggun umesi juken adarame baitalambi*
33. *be morin be tataha boode ulebume genembi si bithe araha manggi mini tataha boode benju*
34. *bi inu donjici ere aniya ubade usin jeku be asuru bargiyahakū sembi*
35. *bi sinde fulu inu burakū komso inu burakū sunja yan oci uthai tob seme teherere hūda*
36. *booi jasigan tumen yan i aisin salimbi*
37. *coko hūlaha manggi ilifi uthai yabuki*
38. *ere honin de enteke mangga hūda be gaiki seci funiyehe sain honin be udu hūda de uncambi*
39. *gemun hecen i jetere jaka hajio elgiyūn*
40. *gucuse ilicina coko ilanggeri hūlafi abka gereme hamika*
41. *jakūn fun menggun de emu hiyase šanyan bele sunja fun menggun de emu hiyase je bele*
42. *juwe fun menggun de emu ginggin honin yali bumbi sere*
43. *muse tubade dedume yoki aikabade duleme geneci cargi orin ba i sidende niyalma boo akū*
44. *niyengniyeri yacin sijigiyan šanyan ceri dorgi etuku be etumbi*
45. *orho turi gemu bi turi oci sahalijan turi orho oci jeku orho*
46. *orho turi haji ba oci ilan duin jiha menggun be baitalambi*
47. *sain sirgei araha boro genggiyen bocoi suje boro ninggude aisin dingse hadafi etumbi*
48. *si tere kubun be da bade udu hūda de udafi wang ging de genefi udu hūda de uncambi*
49. *si uttu balai gaire naka bi udu hūdašara niyalma waka ocibe ere suje hūda be gemu sambi*
50. *sini ere geren morin ihan dobori dari jetere orho turi uheri udu jiha baibumbi*
51. *suweni geren šusai dorgi de nikan i niyalma udu coohijan i niyalma udu*
52. *ubaci gemun hecen de isinarangge amba muru sunja tanggū ba funcembi*
53. *uncara niyalma majige eberembu udara niyalma jai sunja yan be nonggime bu*

Allpool on nende eestikeelsed tõlked suvalises järjekorras:

- A. *Kui paljud teie paljude klassikaaslaste hulgas on hiinlased ja kui paljud korealased?*
- B. *Kas söödavat on keisri palees vähe või külluses?*
- C. *Kaheksa **fenni** hõbeda eest [saab] ühe **dou** valget riisi; viie **fenni** hõbeda eest [saab] ühe **dou** hirssi.*
- D. *Kahe **feni** hõbeda eest antavat üks **jin** lambaliha.*
- E. *Mingem sinna magama. Kui [sealt] mööduda, pole seal ei inimesi ega majasid kahekümne **li** ulatuses.*
- F. *Siit keisri paleesse jõudmiseks jääb veel umbes viissada **lid**.*
- G. *Kui palju **qiane** kokku kulutatakse põhu ja ubade peale, et süüta neid sinu hobuseid ja veiseid?*
- H. *Kui [oled] kohas, kus põhku ja ube on vähe, kulutad kolm-neli **qiani** hõbedat.*

- I. Mis hinnaga sa ostad toda puuvilla päritolumaast ja mis hinnaga sa müüd, kui sa lähed Wanggingi?
- J. On nii põhk kui ka oad — oad on mustad oad ja põhk on viljapõhk.
- K. Ärgakem ja lahkugem kohe pärast seda, kui kukk on kirenud.
- L. Kui [me] oleks koristanud rikkaliku saagi nagu eelmisel aastal, [me] oleks võinud kõigile anda midagi süüa ja [teid] toita.
- M. Ma ka kuulsin, et sel aastal siin palju põlluvilja ei koristatud.
- N. Sõbrad, kas te ärkaksite üles? Kukk on kirenud kolm korda ja taevas on peaaegu selgeks läinud.
- O. Härra, kas annaksid head hõbedat? See hõbe on väga lapik — kuidas seda kasutada?
- P. Kiri kodust on väärt kümme tuhat **liangi** kulda.
- Q. Müüja, alanda veidi [hinda]. Ostja, jälle, lisa viis **liangi** [hõbedat] ja anna.
- R. Kui tahad saada nii kallist hinda selle lamba eest, mis hinnaga müüd hea villaga lamba?
- S. Sina, lõpeta see, et proovid sedasi meelevaldselt palka saada. Kuigi ma ei ole vahendaja, tean ma kõike selle siidi hinnast.
- T. Ma ei anna sulle rohkem ega vähem. Viis **liangi** [hõbedat] on täpselt õige hind.
- U. Me lähme kõrtsi hobuseid söötma. Pärast seda, kui oled kirjutanud dokumendi, saada [see] mu kõrtsi.
- V. Kuigi on palju neid, kes lähevad tööle määratud kohale ja saavad koha [valitsuses], on ka neid, kes ei saa [kohta].
- W. Kevadel kanname siniseid pika varukaga riideesemeid ja valget marlist aluspesu.
- X. Heast kiust kübarad ja heledad siidikübarad — kübaratele kinnitame peale kuldsed prossid ja kanname [neid].

(a) Leidke õiged vastavused.

(b) Siin on kujuteldavast matemaatikaõpikust mõned mandžu laused, mis hõlmavad ühikute teisendamist ja põhilisi tehteid (+, −, ×). Tõlkige eesti keelde:

- | | |
|--|--|
| 54. ilan minggan ninggun tanggū jušuru,
juwe ba, ishunde teherebumbi | 56. ilan tanggū nadanju duin ginggin de
jakūn tanggū dehu juwe ginggin be
nonggici, bahara ton udu |
| 55. orin hule i dorgici emu hule ilan moro
hiyase be ekiyebuci, juwan jakūn hule
uyun hiyase nadan moro hiyase
funcembi | 57. ninju duin fun be tofohon de kamcime
bodoci, uyun yan ninggun jiha be
bahambi |

(c) Kirjutage mandžu kirjas:

- | | |
|-----------------------------------|------------------------------------|
| 58. manju hergen ‘mandžu kiri’ | 62. tanggūt tacikū ‘tanguti kool’ |
| 59. monggo tala ‘Mongoolia stepp’ | 63. tiyan ju gurun ‘India’ |
| 60. tumen ula ‘Tumeni jõgi’ | 64. huhu hoton ‘Hohhot’ (linn) |
| 61. i i niyalma ‘ji inimesed’ | 65. cicihar hoton ‘Qiqihar’ (linn) |

II osa (25 punkti)

Keisri tellitud mandžu keele peegel on 18. sajandi ükskeelne mandžu sõnaraamat, mille andis välja Qingi dünastia keiser Kangxi.

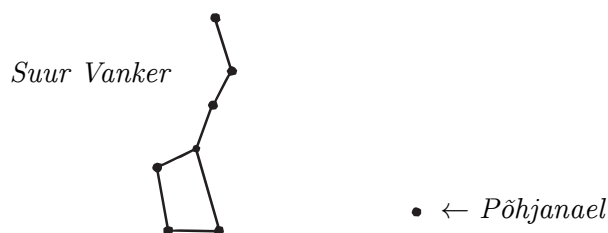
Siin on mõned sõnaraamatukirjed:

66. **abka** *umesi den tumen jaka be elbehengge be, abka sembi.*
67. **alin** *den amba ningge be, alin sembi.*
68. **amargi** *hadaha usiha bisire ergi be, amargi sembi.*
69. **arašan aga** *erin de acabume agaha aga be, arašan aga sembi.*
70. **bolori** *nadan biya jakūn biya uyun biya tumen jaka bargiyara be, bolori sembi.*
71. **cecike** *yaya ajige gasha be, cecike sembi.*
72. **dosimbi** *bata be gidame julesi genere be, dosimbi sembi.*
73. **edun** *abka na i sukdun selgiyebume dara be, edun sembi.*
74. **elden** *šun biya usiha tuwai genggiyen yasa de fosoro be, elden sembi.*
75. **ergen** *beye i da sukdun be, ergen sembi.*
76. **gasha** *juwe bethe dethe funggala bisirengge be, gasha sembi.*
77. **hūda** *udara uncara jakai salire jiha menggun i ton be, hūda sembi.*
78. **ilha** *yaya orho moo i bongko ci fushume ilakangge be, gemu ilha sembi.*
79. **mergen** *sure dacun niyalma be, mergen sembi.*
80. **nadan usiha** ... *amargi de bisire nadan amba usiha be, nadan usiha sembi.*
81. **nimaha** *muke de banjija esihengge jergi jaka be, nimaha sembi.*
82. **niyalma** *abkai banjibuha tumen ergengge i dorgi umesi surengge be, niyalma sembi.*
83. **sahaliyan** *umesi yacin be, sahaliyan sembi.*
84. **se** *orhoda i cikten da i acan i sidende banjija jalan be, se sembi.*
85. **šun** *inenggi tucifi gubci abka na de eldekengge be, šun sembi.*
86. **tanggū** *juwe susai be, tanggū sembi.*
87. **ulden** *alin jakarara onggolo tucire elden be, ulden sabumbi sembi.*
88. **usiha** *dobori abka de sarafi, emke emken i elden bisirengge be, usiha sembi.*
89. **wargi** *šun dosire ergi be, wargi sembi.*

Allpool on nende eestikeelsed tõlked suvalises järjekorras:

- A. **taevas** *Seda, mis on kõige kõrgem ja katab igasugu asju, nimetatakse „taevaks“.*
- B. **koiduvalgus** *[Kui] valgus ilmub enne, kui mägesid saab eristada, öeldakse, et „on näha koiduvalgust“.*
- C. **päike** *Seda, mis ilmub päevaks ja valgustab kogu taevast ja maad, kutsutakse „päikeseks“.*
- D. **valgus** *Seda, mis tuleb päikesest, kuust, tähtedest ja tulest ja mis on kirgas ja pimestab silmi, kutsutakse „valguseks“.*

E. **Suur Vanker**..... Põhjas asetsevat seitse suurt tähte kutsutakse „Suureks Vankriks“.



F. **vajaminev vihm**..... Õigel ajal sadavat vihma kutsutakse „vajaminevaks vihmaks“.

G. **tuul**..... Seda, mis puhub, et ajada laiali taeva ja maa hing, kutsutakse „tuuleks“.

H. **sügis**..... (i) _____

I. **mägi**..... Kõrgeid ja suuri asju kutsutakse „mägedeks“.

J. **lääs**..... (ii) _____

K. **põhi**..... Suunda, kus Põhjanael asub, kutsutakse „põhjaks“.

L. **sada**..... (iii) _____

M. **arenema**..... Vaenlasi purustades edasi minemist kutsutakse „arenguks“.

N. **täht**..... Neid, mis on laiali üle öise taeva ja millest igäüks kiirgab valgust, kutsutakse „tähtedeks“.

O. **inimene**..... (iv) _____

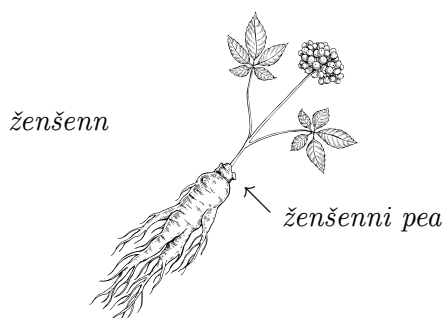
P. **hingetõmme**..... Keha peamist hinge kutsutakse „hingetõmbeks“.

Q. **mõttetark**..... Tarka, nutikat inimest kutsutakse „mõttetargaks“.

R. **hind**..... (v) _____

S. **must**..... (vi) _____

T. **ženšenni pea**..... Sõlme, mis tekib ženšenni varre ja juure kohtumisel, kutsutakse „ženšenni peaks“.



U. **lill**..... Asju, mis puhkevad õide ükskõik millise rohu või puu pungast, kutsutakse kõiki „lilledeks“.

V. **lind**..... Seda, kellel on kaks jalga, suled ja saba, kutsutakse „linnuks“.

W. **linnuke**..... Ükskõik millist väikest lindu kutsutakse „linnukeseks“.

X. **kala**..... Igasugu vees elavaid ja soomustega olendeid kutsutakse „kaladeks“.

(d) Leidke õiged vastavused.

(e) Täitke tühjad kohad (i–vi).

IV osa (25 punkti)

Siin on mõned 21. sajandil salvestatud tänapäeva mandžu keele lausungite transkriptsioonid ning nende eestikeelsed tõlked suvalises järjekorras:

100. bi bəl wənčal ba də bələ udaxə
101. bo molin jolum jixəniŋŋə
102. əniŋ ja əxi odun
103. əniŋ sajn lod njam jixə
104. gimu xəčən də tuli əlin də nimiŋ gjak amba
105. jo əlin ilan əlin əl sigdən də bi bitk taxə
106. məsə čumaxə əmbadə bitk xolal ba də jom
107. owu dili xəlbini innamə səjəniŋ aisə gwajdam
108. si siskə buda jəm wəjəmə utka bo wul walin jixə
109. so učuluxə bo učulə ako
110. tələ sim maŋŋə əmbadə fakjixə
111. təsə ələ bitki bə mändə buxo

- A. *Pekingis sajab talveperioodil palju lund.*
- B. *Kella 2 ja 3 vahel lugesin ma raamatut.*
- C. *Ma oostsin riisiturult riisi.*
- D. *Me tulime ratsutades.*
- E. *Me lähme homme koos kooli.*
- F. *Sa naasesid eile kohe pärast sööki koju.*
- G. *Te laulsite, aga me ei laulnud.*
- H. *Väga paljud inimesed tulid täna.*
- I. *Ta läks koos sinuga.*
- J. *Nad andsid meile selle raamatu.*
- K. *Millisest suunast on täna tuul?*
- L. *Kui kaua võtab aega sõit siit autoga Harbinisse?*

(g) Leidke õiged vastavused.

(h) Tõlkige eesti keelde:

- | | |
|-------------------------------|--|
| 112. mində jašixan bo! | 116. əniŋ təsə alin də čičikə sawəxə |
| 113. tələ amba njam wakə | 117. ənjə nimaxə jəm amə xoni jalı jəm |
| 114. siskə maŋjixə axə axəxə | 118. bo čumaxə čičikal xotun də jom, so jawə də jom? |
| 115. bi iči dolxi otuku udaxə | 119. bi jwan ani oŋŋulo gimu kəčən də banjixə bixə |



Qingi dünastia kaart (u 1760)

△ Mandžu keel kuulub tunguusi keelkonda. Seda kõnelesid mandžu hõimud ajaloolises Mandžuuria regioonis Kirde-Aasias. See oli Qingi dünastia üks ametlikke keeli; dünastiale olid aluse pannud mandžud. Aegade jooksul on hiina keel mandžu keele välja tõrjunud, nii et vaid paar tosinat emakeelset kõnelejat on tänapäeval järel.

Hiina keel kuulub sino-tiibeti keelkonda. Mandariini keel on hiina keele variant, mis oli Mingi ja Qingi dünastiate ajal valitsuse ametnike ühine suhtluskeel.

(mandžu keel) $c \approx t\check{s}$ sõnas *tšello*; $j \approx d\check{z}$ sõnas *džemm*; $\check{s} = \check{s}$ sõnas *šokolaad*; $h = k$ urgu- h sõnas *krahh*; $ng = n$ eesti sõnas *kang*; $y = j$; \bar{u} on täishäälik.

\check{c} , \check{j} , \check{s} , x , η , j (tänapäeva mandžu keel) $\approx c, j, \check{s}, h, ng, y$ (mandžu keel). $\check{a} \approx \check{o}$. Kahekordne täht tähistab pikkust.

Qingi dünastia ajal olid kasutusel järgnevad hiina mõõtühikud:

Pikkus	1 li = 1800 chi (≈ 576 m)	1 chi = 10 cun ($\approx 0,32$ m)
Mass	1 jin = 16 liang ($\approx 596,8$ g)	1 liang = 10 qian = 100 fen ($\approx 37,3$ g)
Ruumala	1 shi = 10 dou ($\approx 103,5$ l)	1 dou = 10 sheng ($\approx 10,35$ l)

—Minkyu Kim

Toimetajad: Samuel Ahmed (vast. toim.), Ivan Deržanski (tehn. toim.), Hugh Dobbs, Shinjini Ghosh, Stanislav Gurevitš, Gabrijela Hladnik, Minkyu Kim, Yuyang Liu, Bruno L’Astorina, Eimear McKnight, Dan-Mircea Mirea, Aleksejs Peguševs, Jan Petr, Przemysław Podleśny, Milena Veneva, Elysia Warner.

Eesti tekst: Miina Norvik.

Edu!